

Vedute Krapine

U z katastarske planove, vedute su osnovni grafički materijal za proučavanje urbanog razvoja gradova. One mogu biti tehnički precizne i točne, ili interpretirane sa više ili manje imaginacije. Vjernost prikaza i topografska točnost važniji su za proučavanje urbanog razvoja gradova od umjetničke vrijednosti samog prikaza.

Iz ostavštine Ljudevita Gaja sačuvane su četiri vedute Krapine; dvije, koje se nalaze u grafičkoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva, češće su, publicirane i preciznije datirane. Obje vedute prikazuju Krapinu viđenu s istog mjesta, sa brda Tkalci, jugozapadno iznad grada. Na oba prikaza prepoznaju se Franjevački samostan sa crkvom sv. Katarine, Stari grad, župna crkva sv. Nikole i između njih grad, koji se razvio u dolini uz prometnicu i lijevu obalu Krapinčice.

Veduta koja se čuva pod inventarskim brojem 1750 a (u daljnjem tekstu prva veduta) kolorirani je akvarel, označen s dvadeset legendi pisanih njemačkim jezikom:

1. Stari grad Krapina,
2. Kapela Sv. Tri Kralja,
3. Kapela Sv. Josipa,
4. Franjevački samostan,
5. Tvornica kamenine,
6. Magistrat,
7. Zgrada tridesetnice,
8. Kuća grofa Keglevića
9. Stari župni dvor
10. Kapela Sv. Rozalije,

11. Trg,
12. Kožara,
13. Mlin grofa Oršića,
14. Župni dvor,
15. Župna crkva,
16. Sv. Marija Jeruzalmenska, na Trškom vrhu,
17. Put za zagreb,
18. Rijeka Krapinčica,
19. Gradska bolnica,
20. Put za Varaždin.

Druga veduta, označena inventarskim brojem 1750 b, akvarelirani je crtež, sa jedananaest legendi na njemačkom:

1. Stari grad,
2. Stan vlastelinskih službenika,
3. Kuća grofova Sermage,
4. Kapela Sv. Josipa,
5. Franjevački samostan,
6. Magistrat,
7. Župni dvor,
8. Kapela Sv. Rozalije na trgu,
9. Župna crkva,
10. Crkva Majke Božje Jeruzalemske na Trškom vrhu,
11. Rijeka Krapina.

Na marginama iznad i ispod prikaza nalazi se tekst u kojem se između ostalog kaže da je to "kopija koju je izradio jedan student lijepih umjetnosti u Beču, prema više godina staroj skici inženjera natporučnika von Pressera, za račun jednog hrvatskog patriota".

Đuro Szabo u svom radu "Spomenici kotara Kra-

Krapina potkraj 20. stoljeća / Krapina at the end of the 20th century

pina i Zlatar” za prvu vedutu (inv. br. 1750 b) kaže da je nastala na početku 19. stoljeća i da si je “risač dozvolio pokušaj rekonstrukcije” Starog grada “gdje su glavni dijelovi slobodnije preuđeseni”.

Obje vedute preciznije je datirala Miroslava Despot u tekstu “Dvije vedute Krapine”. Prema tekstu na drugoj veduti zaključila je, da je ta “kopija”, “slobodnije izrađen crtež, koji samo u glavnim potezima odgovara originalu”, tj. prvoj veduti, koju je pripisala Presseru. Autorica je prema legendama pokušala približno datirati oba prikaza. Prema M. Despot br. 5 na prvoj veduti (tvornica kamenine) i br. 12 (kožara) omogućile su datiranje te vedute između 1812. i 1815. godine (postojanje manufakture prema povijesnim podacima). Druga veduta datirana je nakon 1815. godine, kada manufaktura kamenine prelazi u vlasništvo obitelji Sermage. To bi objasnilo legendu br. 3 na toj veduti, koja označava kuriju Sermageovih, a ne više manufakturu kamenine, kao i ne označavanje manufakture kože na ovoj veduti.

Kako se vedute razlikuju osim prema legendama i prema onom što prikazuju, pokušati ćemo analizom povijesnih podataka i urbanog razvoja Krapine, te usporedbom tih podataka s legendama odrediti vjer-

nost prikaza i datirati obje vedute. Kao razdjelnicu u vremenu nastanka okvirno možemo uzeti 1775. godinu. Te godine Krapinu je pogodio potres, nakon kojeg dolazi do građevinske obnove.

Prilikom uvođenja Keglevića u posjed Krapine 1610., spominje se da je grad dijelom porušen, a dijelom oštećen. Godine 1714. Petar Keglević moli građane Krapine za pomoć pri obnovi krapinske utvrde. Vidljivo je da je tokom sedamnaestog stoljeća došlo do zapuštanja utvrde, vjerojatno potaknutog i prestankom turske opasnosti krajem stoljeća. Iz povijesnih podataka nije poznato dali su i kakvi radovi izvršeni u osamnaestom stoljeću, no svakako se nije moglo raditi o većem zahvatu. Iz sadašnjeg stanja ruševina starog grada vidi se da nije bilo većih građevinskih intervencija koje bi srednjovjekovnu utvrdi prilagodile načinu ratovanja 17. i 18. stoljeća. Gubeći obrambenu funkciju, utvrda je mogla služiti samo kao rezidencija i sjedište uprave imanja. Prestankom opasnosti od Turaka, plemstvo u sjeverozapadnoj Hrvatskoj napušta srednjovjekovne utvrde i gradi dvorce i kurije u dolini. Sličan proces može se pratiti i u Krapini, ubrzan potresom koji je pogodio grad 1775. godine. Nakon potresa, u Krapini je izgrađen niz novih

Prva veduta Krapine / The sights of the city of Krapina (first one)

zgrada, među kojima i Keglevićeva palača, čime je prestala i rezidencijalna funkcija utvrde. Kao građevinski materijal korišteni su ostaci starog grada, koji je i sam vjerojatno oštećen u potresu. Druga veduta sa zapuštenim starim gradom i dvokatnim palasom vjer- niji je prikaz stvarnog stanja u doba svog nastanka. To potvrđuju i ostale vedute kao i stare fotografije iz polovice 19. stoljeća. Zgrada palasa sačuvala je svoj izgled kakav je prikazan na toj veduti do obnove u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća. Prikaz na prvoj veduti je slobodnija "rekonstrukcija" autora, što navodi i Szabo. Postoji mogućnost da je taj prikaz izrađen po nekom starijem predlošku (nama nepoznatom), na kojem je palas bio jednokatan, ili se, što je vjerojatni- je, radi o autorovoj nespretnosti i nepreciznosti.

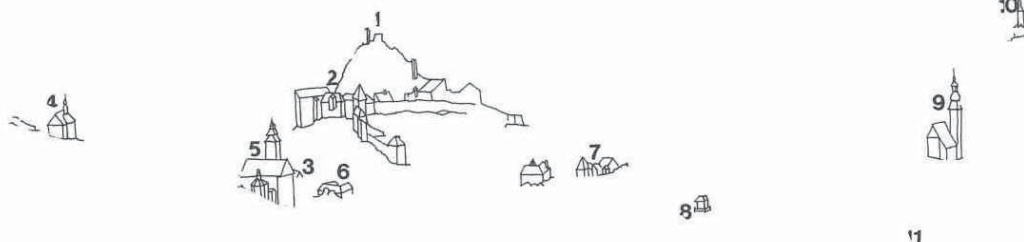
Podno starog grada, na prvoj veduti označene su zgrada tridesetnice (legenda 7) i palača Keglević (le- genda 8), a na drugoj veduti stan vlastelinskih službe- nika (legenda 2). Navedene zgrade sačinjavaju Keglevićev kompleks. Oko 1540. godine spominje se utvrđena kurija Keglevića pod krapinskim burgom. Pretpostavljena pozicija te kurije je na prirodnom uzvišenju uz južna srednjovjekovna gradska vrata. Na

tom mjestu na drugoj veduti označen je stan vlastelin- skih službenika. U sklopu Keglevićevog kompleksa (na prvoj veduti) ta zgrada se može prepoznati iza palače, perspektivno nespretno prikazana, kao njena nadogradnja. Poznato je da je Keglevićeva palača sagrađena nakon potresa 1775. godine, što bi objas- nilo njeno ne prikazivanje na drugoj veduti. Izgleda da je stan vlastelinskih službenika bio najranije sagrađe- na zgrada Keglevićevog kompleksa vjerojatno nastala na ostacima kurije 16. stoljeća, a prije potresa 1775. godine. Zgrada tridesetnice, vidljiva samo na prvoj ve- duti, morala je biti sagrađena nakon 1775. godine, kada je cijeli sklop bio dovršen.

Na obje vedute označena je kapela sv. Josipa (prva veduta legenda br. 3, druga veduta legenda br. 4). Uz kapelu, na drugoj veduti vidljive su ruševine utvrde, koja se spominje u 15. stoljeću. Kako na prvoj veduti nema tih ruševina, vjerojatno one nisu bile toliko uočljive, kao u vrijeme nastanka druge vedute, što upućuje na raniji nastanak prikaza s ruševinama uz kapelu.

Grofovi Sermage od 1720. godine suvlasnici su krapinskog vlastelinstva. Godine 1798. ustupaju svoju

kuriju u Krapini grofu Franji Vojkffy-u, mužu Rebecce Sermage. Vojkffy oko 1800. u kuriji otvara manufakturu kamenine (prva veduta, legenda br.5) koja 1818. ponovno prelazi u vlasništvo Sermageovih.

M. Despot, u ranije spomenutom tekstu, smatra da je druga veduta, na kojoj je označena kurija Sermage (legenda br.3), nastala nakon prelaska kurije u kojoj je manufaktura u vlasništvo Sermageovih. Kako je manufaktura nastavila s radom i nakon promjene vlasnika, smatramo da legenda koja označava kuriju pokazuje ranije stanje sa kraja 18. stoljeća. Da je promijenom vlasništva došlo i do promjene namjene, vjerojatno bi to bilo naznačeno i u legendi. Tokom 19. stoljeća ta zgrada uvijek se spominje kao manufaktura kamenine.

Na obje vedute pod brojem 6 označena je zgrada Magistrata. Na prvom prikazu vidljivo je prelomljeno barokno krovništvo magistrata, slično krovštu Keglevićeve palače. Poznato je da je i Magistrat stradao u potresu i bio obnovljen istovremeno kada je sagrađena Keglevićeva palača. Kako je na drugoj veduti vidljivo drugačije oblikovanje zgrade Magistrata, očito je da je ta veduta nastala prije potresa 1775. godine.

Na drugoj veduti pod brojem 7 označen je župni dvor, dok je pod brojem 9 na prvoj veduti (na istom mjestu) označen stari župni dvor, a brojem 14 novi župni dvor. Nakon potresa za župnika Franje grofa Oršića (1786-1793) bio je sagrađen novi župni dvor. Prema tome na prvoj veduti prikazana je situacija nakon 1775. godine.

Prikaz župne crkve sv. Nikole, razlikuje se na obje vedute. Na drugoj veduti (legenda br 9) je južni brod, to jest kapela Svih svetih. Precizno nije utvrđeno kada

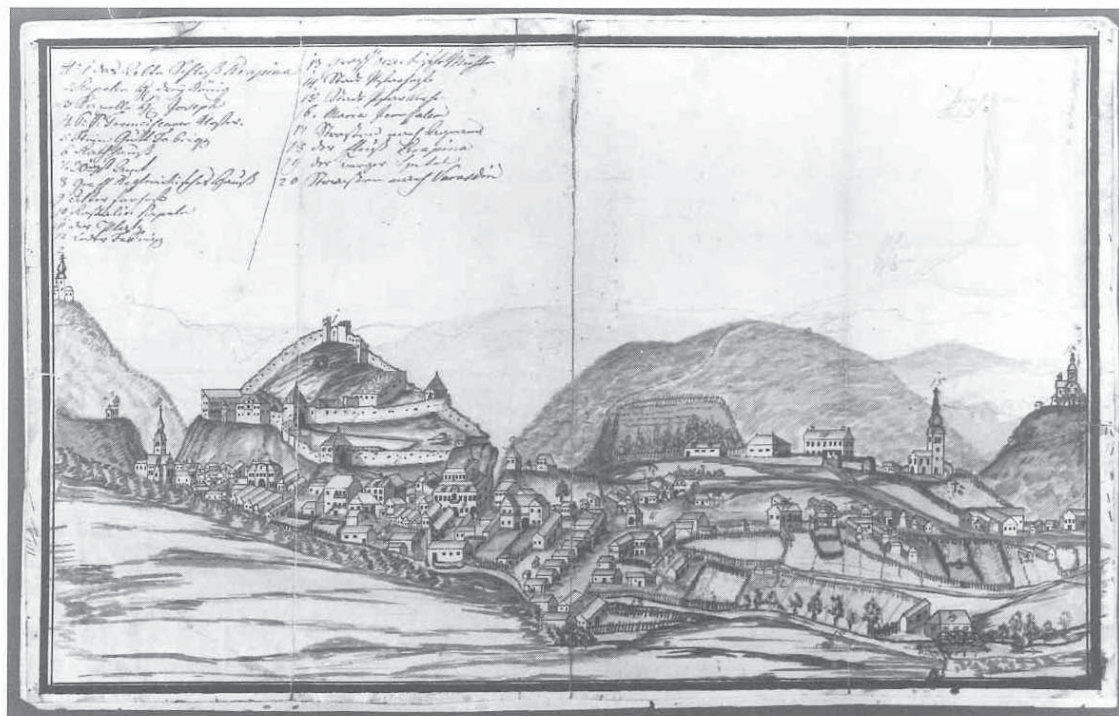
je lateralni brod sagrađen, no za župnika Oršića su ispravljene štete nastale potresom, a spomenuto je da je tada podignuta i empora nad kapelom Svih svetih. Taj podatak može naći potvrdu u prikazu crkve na

prvoj veduti (legenda broj 15) gdje je prikazano objedinjeno pročelje i krovništvo crkve, koje je bilo nužno podignuti nad južnim brodom, zbog visine novo sagrađene empure.

Na prvoj veduti pojavljuje se još nekoliko legendi, koje mogu pomoći pri dataciji oba prikaza, a ne pojavljuju se na drugoj veduti.

Pod brojem 12 označena je kočara, koju je sagrađio grof F. Vojkffy 1812. godine. Mlin grofa Oršića spomenut je pod brojem 13. Možda ovdje treba tražiti vezu sa krapinskim župnikom Franjom grofom Oršićem. Gradsku bolnicu (broj 19) osnovao je otac Ljudevita Gaja za ranjenike iz napoleonskih ratova. Neoznačavanje ovih legendi na drugoj veduti znači da navedene zgrade u vrijeme nastanka vedute nisu postojale.

Prema Ortneru, potres je pogodio Krapinu 13. listopada 1775. godine. Nakon potresa u godinama 1776., 1777. i 1778. u Krapini je sagrađeno više novih zidanica. Analizom veduta možemo utvrditi da je godina potresa razdjelnica između njihovog nastanka. Druga veduta (inventarski broj 1750 b) nastala je prije potresa i predstavlja najstariji poznati prikaz Krapine. Kao donja granica njezine datacije može se uzeti godina 1761. kada se započelo sa izgradnjom kapele sv. Rozalije na gradskom trgu. Potvrdu da se radi o starijoj veduti možemo naći i u urbanoj strukturi grada. Iz ovog prikaza vidljivo je da je struktura trga rahla, za razliku od prikaza na drugoj veduti čvršće strukture, formirane sjeverne fronte trga i početka ulice podno

Druga veduta Krapine / The sights of the city of Krapina (second)

crkve, što upućuje na kasniji nastanak. Promijenjenom datacijom tako bi otpao i prijedlog o kopiji prema Presseru. Možda bi u potpisu u donjem lijevom uglu ispod vedute (J. Zaversky) trebalo tražiti "studenta akademije lijepih umjetnosti", autora akvarela. Vrijene nastanka vedute ne može se sa sigurnošću utvrditi. Tekst u kojem se spominje da je izrađena prema više godina staroj skici, upućuje nas na predložak. Ne zna se koliko se autor držao predloška niti kada je on nastao, ali sa sigurnošću se može tvrditi kako se radi o prikazu Krapine prije potresa 1775. godine. moguće je da je veduta nastala i kasnije.

Za vedutu pod inventarskim brojem 1750 a može se prihvatiti datacija M. Despot, temeljena na osnutku kožare 1812. godine. Predložena godina 1815. kao gornja granica nastanka vedute ne može se prihvatiti, što je vidljivo iz teksta. Okvirno kao gornju granicu - ali ne precizirano - možemo uzeti kraj prve četvrtine 19. stoljeća, kada je srušena kapela sv. Josipa, još uvijek vidljiva na prikazu. Promijenjenom datacijom otpala bi i atribucija te vedute natporučniku von Presseru, a njegov izvornik za sada nam ostaje nepoznat.

Summary

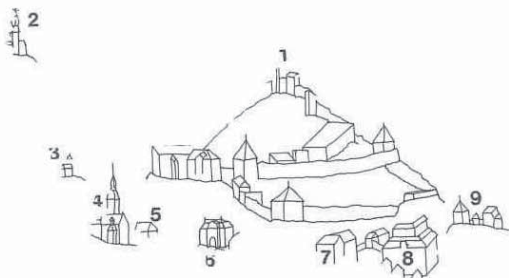
Ratko Vučetić: The sights of the city of Krapina

The sights of a city, along with the cadastral plans, make a basis of the graphic material necessary to make a survey of the urbane development and the building fund of a city.

In the graphic collection of the National Archives of Croatia, there are two sights of Krapina, that have up to now been dated in the first half of the 19th century.

Since both accounts have key legends, both datings have been based on the key legend analysis, and on the buildings shown in the sights. The basic argument for the dating have been the key legends denoting the stone manufacture and the leather manufacture, both owned by Franjo Vojkfy. In one of the sights there is a text, saying that this sight is a "copy" made after a sketch by the First Lieutenant von Presser. This "copy" contains 11 key legends, and the other sight 20, among others the key legends denoting the stone manufacture and the leather manufacture, which were not included in the "copy" (there is a mark for the Sermage curia where the stone manufacture

should stand). According to these two key legends, and the text contained in the “copy”, this sight has been attributed to Presser, and was dated between 1812 and 1815 (historical data confirm the manu-

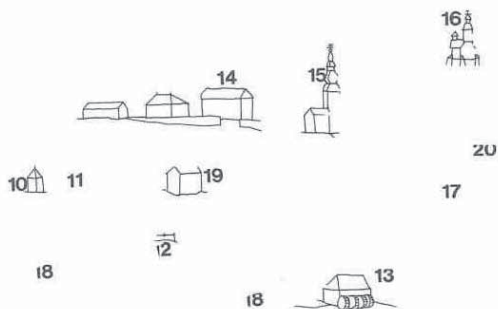
factures actually existed). The “copy” was dated later than 1825 (F. Vojkfy left Croatia in 1815), when the stone manufacture came into hands of the Sermage family. This might explain the key legend denoting the Sermage curia in the place of the stone manufacture, and absence of a mark for the leather manufacture.

The earlier dating of the sights could be done with more precision through an analyses of the urbane development of the city of Krapina, and the construction of some buildings visible in both sights.

After the earthquake that hit Krapina in 1775, a number of buildings seen in the sights have either been constructed or reconstructed. Following up on this sort of analyses, one can infer that the “copy” was made prior to the earthquake, most probably around 1770 (at that time the Sermage family owned a curia in Krapina, which was let to Vojkfy around 1800. The leather manufacture was established in 1812, which settles the problem of the missing key legend for the leather manufacture. The dating of the other sight, attributed to Presser, should remain between 1812 and 1815. According to the changed dating, the “copy” would represent an older account, and it could no longer be attributed to Presser. For the time being its original remains unknown.

Bilješke

1. Đ. Szabo, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, VHAD, nove serije, sv. XIII, Zagreb 1913./1914., str. 106-107
2. Despot M., Dvije vedute Krapine, Bulletin Jazu, 1960., Zagreb, str. 22-25.

3. Ortner S., Povjest gradine i trgovišta Krapine, Zagreb 1899., pretpisak Krapina 1993., str.55.
4. Ortner S., Povjest gradine i trgovišta Krapine, Zagreb 1899., pretpisak Krapina 1993., str.56.
5. Horvat A., O spomenicima kulture Općine Krapina, Kaj (1/82), Zagreb 1982., str. 87-143. Nakon potresa za župnika Franje grofa Oršića (1786-1793) bio je sagrađen novi župni dvor.
6. Vučetić R., Prilog urbanističkom razvoju Krapine, Zagreb 1996., neobjavljeni diplomski rad.
7. Horvat A., O spomenicima kulture općine Krapina, Kaj 1/82, Zagreb 1982. str. 87-143.
8. Klobučar O., Krapinska kamenina, Zagreb 1978., str.6.
9. Ortner S., Povjest gradine i trgovišta Krapine, Zagreb 1899., pretpisak Krapina 1993., str. 189.
10. Vukičević Samaržija D., Gotičke crkve Hrvatskog zagorja, bilješka 322., uz str. 220
11. Despot M., Dvije vedute grada Krapine, Bulletin JAZU, 1960., br. 1, str. 22-25.
12. Kozina A., Krapina i okolica kroz stoljeća, Varaždin, 1960., str. 171.
13. Ortner S., Povjest gradine i trgovišta Krapine, Zagreb 1899., pretpisak Krapina 1993., str. 175.